

بررسی ابعاد مختلف خوداشتغالی و موانع آن در میان دانشجویان دختر دانشکده کشاورزی (مطالعه موردی: دانشگاه زنجان)

جعفر یعقوبی^{۱*}، پریسا نجفلو^۲، الهه حق وردی^۳

چکیده

هدف کلی این تحقیق، بررسی ابعاد مختلف و موانع خوداشتغالی در میان دانشجویان دختر دانشکده کشاورزی است. این پژوهش توصیفی-همبستگی به روش پیمایشی انجام شد. جامعه مطالعه شده دانشجویان دختر سال آخر مقطع کارشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۵ بودند (N=۱۳۵). حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برآورد شد (N=۶۳). نمونه‌ها با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. پرسش‌نامه محقق‌ساخته ابزار جمع‌آوری داده‌ها بود که روایی آن از طریق آرای اعضای هیئت علمی دانشگاه زنجان و پایایی آن از طریق پایلوت تست و اندازه‌گیری ضریب آلفای کرونباخ، به میزان ۰/۷۱-۰/۸۹ برآورد شد. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد اولویت‌های مهم اشتغال به ترتیب کار تعاونی، خوداشتغالی و استخدام است. از انگیزه‌های مهم خوداشتغالی دستیابی به رفاه بیشتر، آزادی و انعطاف‌پذیری در کار و استفاده از همه دانش، مهارت و ایده‌های خود بود. دانشجویان تمایل بیشتری به اشتغال در بخش خدمات‌رسانی کشاورزی داشتند و مهم‌ترین ملزومات خوداشتغالی از نظر آن‌ها به ترتیب سرمایه مالی، برخورداری از آموزش تخصصی جهت راه‌اندازی کسب‌وکار و تجربه‌های کاری در زمینه مربوطه بیان شد. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که هفت عامل حمایتی، قانونی و موانع جنسیتی، خطرپذیری کشاورزی و ضعف مهارت‌های ارتباطی، ضعف مادی و دانشی، نگرشی و امنیتی، گرایش به راحت‌طلبی و عدم ریسک‌پذیری در اشتغال، ضعف مهارت مدیریتی و فنی و کمبود تسهیلات توانستند ۷۴/۳۴ درصد از کل واریانس موانع خوداشتغالی دانشجویان دختر در بخش کشاورزی را تبیین کنند.

کلیدواژگان

اشتغال زنان، انگیزه اشتغال، دانشجویان، خوداشتغالی، کشاورزی.

Yaghobi@znu.ac.ir
najafloo.parisa@znu.ac.ir
h.elahe2000@yahoo.com

۱. دانشیار ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه زنجان
۲. دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه زنجان
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی دانشگاه زنجان
تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۹/۶، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۹/۶

مقدمه و طرح مسئله

منابع انسانی پایه اصلی ثروت ملت‌ها را تشکیل می‌دهد. نقش مهم نیروی انسانی در توسعه اقتصادی کشور بسیار مهم بیان شده و هدف توسعه دانسته شده است [۲۹]. دانشگاه‌ها سازمان‌هایی هستند که نقش اساسی در رشد و توسعه علمی، فرهنگی و تربیت نیروی انسانی متخصص دارند [۱۱؛ ۱۳]. سالانه تعداد زیادی از جوانان وارد دانشگاه‌ها می‌شوند که در فاصله زمانی کوتاهی دانش‌آموخته می‌شوند و به بازار کار روی می‌آورند. طی بیست سال گذشته میزان دانش‌آموختگان دوره‌های آموزش عالی در ایران به پنج برابر افزایش یافته است. این وضعیت در میان رشته‌های کشاورزی شدیدتر نیز است. در رشته کشاورزی، سال ۱۳۸۱ به نسبت بیش از ۹ برابر میزان جذب دانشجو در سال ۱۳۵۵ به افزایش جذب دانشجو اقدام شده است [۹] و براساس آخرین آمار گزارش شده در سال ۱۳۸۸ رشته‌های کشاورزی بیشترین تعداد دانش‌آموختگان بیکار را به خود اختصاص داده است و ۲۵ درصد بیش از سایر رشته‌ها دانش‌آموخته بیکار دارد [۲۰]. این وضعیت در سال‌های اخیر تشدید شده و به گونه‌ای که حتی مشارکت بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۴ در اشتغال کشور با سهم ۱۹٫۲ درصدی، بسیار پایین‌تر از بخش خدمات و صنعت رسیده است [۱۹]. بیشتر دانشجویان پس از دانش‌آموختگی استخدام در سازمان‌های دولتی و گاه خصوصی را ترجیح می‌دهند و این در شرایطی است که ظرفیت اشتغال‌زایی در سازمان‌ها با رشد دانشجویان متناسب نیست.

بخش کشاورزی به‌منزله بخش اصلی و یکی از حلقه‌های مهم استراتژیک اقتصاد، محرک اولیه رشد اقتصادی و تأمین‌کننده غذا و مواد اولیه برای سایر بخش‌هاست. در صورت فعالیت مفید این بخش، زمینه فعالیت و پیشرفت سایر بخش‌ها فراهم شده و کشور به سوی توسعه پایدار سوق می‌یابد. در واقع، پیشرفت کشاورزی را باید یکی از هدف‌های بزرگ اقتصادی-اجتماعی قلمداد کرد [۲۴؛ ۲۶؛ ۲۷]. در حال حاضر، حدود ۳/۵ تا ۴/۲ میلیون نفر در ایران در بخش کشاورزی شاغل‌اند و در این بین فقط به میزان یک درصد از این افراد تحصیلات دانشگاهی دارند [۲]. این عامل بیانگر اشتغال‌نداشتن دانش‌آموختگان دانشگاهی در رشته‌های کشاورزی است. براساس آمارهای دریافت‌شده از مرکز آمار ایران، میزان جمعیت شهری و روستایی شاغل در بخش کشاورزی از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۴ در حال نزول است. این در حالی است که بخش صنعت و خدمات در همین دوره زمانی رشد داشته‌اند [۱۹]. در واقع، این بیانگر کاهش نیروی انسانی در بخش کشاورزی است؛ در حالی که تعداد زیادی از دانش‌آموختگان کشاورزی جویای کارند. در سال‌های اخیر، یکی از دغدغه‌های اساسی مسئولان و متولیان امور، یافتن راه‌حلی برای معضل بیکاری است. این مسئله، به‌ویژه در بخش کشاورزی، که حجم و گستردگی آن در کشورهای در حال توسعه یک معضل به‌شمار می‌رود و نیروی انسانی جویای کار بسیاری اعم از دانش‌آموخته و غیردانش‌آموخته دارد، مهم‌تر و بغرنج‌تر به نظر می‌رسد. یکی

از اهداف کلان توسعه، کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی در شهرها و روستاهاست [۲۲؛ ۳۱]. با توجه به آثار مخرب بیکاری، به‌خصوص در گروه‌های سنی جوان، دستیابی به اشتغال کامل به‌منزله یکی از اهداف مهم سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام و افق ۱۴۰۴ تأکید شده است. برای جلوگیری از فشار تقاضای نیروی انسانی بر بازار کار، فراهم‌آوری زمینه‌های لازم برای خوداشتغالی یکی از روش‌های تجربه‌شده و موفق در برخی از کشورهاست؛ به‌طوری‌که در برخی از کشورها، خوداشتغالی سهم بزرگی از مجموعه اشتغال را تشکیل می‌دهد [۲۱]. با توجه به محدودیت اشتغال در بخش‌های دولتی و شمار روزافزون دانش‌آموختگان کشاورزی، در دهه‌های اخیر باید توجه بیشتری به خوداشتغالی شود. موضوع خوداشتغالی، به‌خصوص برای جوامعی مثل ایران که نرخ بیکاری بالایی دارند، می‌تواند مهم تلقی شود [۴]. ایجاد آگاهی و دانش در زمینه خوداشتغالی در میان دانشجویان و توسعه مهارت‌های خوداشتغالی گامی نخست برای رهایی از معضل بیکاری به نظر می‌رسد.

خوداشتغالی هر نوع فعالیت تولیدی خدماتی مولد ارزش اقتصادی در بخش غیر مزدبگیری است که فرد شاغل با اتکا به توان شخصی، ابتکار و خلاقیت خود، به کارهای تولیدی و خدمات فنی و حرفه‌ای و در نتیجه کسب درآمد می‌پردازد [۱۷]. خوداشتغالی برای قسمت عمده‌ای از نیروی کار فعال در هر جامعه‌ای که خواهان ایجاد درآمد توسط خودشان هستند و به دریافت حقوق و دست‌مزد از کارفرما یا مؤسسات خصوصی و دولتی تمایلی ندارند یا نمی‌توانند شغل دست‌مزدی مناسب خود پیدا کنند گزینه مناسبی به نظر می‌رسد [۱۸]. خوداشتغالی فرصتی را فراهم می‌کند تا بخشی از نیروی کار موجود در جامعه بتواند برنامه‌های کاری خود را عملی کنند، زمانی که دوست دارند کار کنند و به هیچ‌کس پاسخ‌گو نباشند. افراد با خوداشتغالی به تدریج آمادگی لازم را برای ورود به بازارهای بزرگ و گسترده‌تر کسب می‌کنند و بر این اساس خوداشتغالی زمینه‌ساز رشد اشتغال آزاد و کارآفرینی در جامعه است. خوداشتغالی به لحاظ انعطاف‌پذیری و استقلال در شرایط کار، طی سال‌های اخیر از استقبال درخور توجهی برخوردار شده است [۱۵]. مرور ادبیات نشان داده است که در جوامع اولیه اشتغال به‌صورت کامل در بخش غیر مزدبگیری بوده و به تدریج با گسترش فعالیت‌های اقتصادی، طی هزاران سال گروهی پذیرفتند که مسئول سود زیان کار خود نباشند و اکثریت با کار برای دیگری، دارای دست‌مزد ثابت شدند. این رخداد سبب محدودیت در ابتکار، نوآوری، خلاقیت و دیگر استعدادهای درونی شد. بدیهی است که همه افراد روحیه پذیرش صرف‌نظر از این استعدادها را نداشته باشند و خواستار به‌کارگیری استعدادهای خود باشند [۸]. دوران جدید خوداشتغالی اواخر دهه ۱۳۹۷ شروع شده و با دو روند تشبیه درصد خوداشتغالی بعد از چندین دهه تنزل و دگرگونی کیفی در خوداشتغالی نوین توأم بوده است [۱۶].

در وضعیت دنیای امروزی در حوزه اشتغال، نه‌تنها مردان، بلکه زنان نیز به‌نوعی درگیر

جست‌وجوی شغل شده‌اند [۳]. افزایش سطح تحصیلات، کاهش نرخ مولید، افزایش متوسط سن زایمان، کوچک‌شدن خانواده‌ها و ماشینی‌شدن بسیاری از کارهای خانواده و فشارهای اقتصادی، در کنار همه تحولات جهانی، شرایط را برای بسیاری از زنان مهیا کرده تا به اشتغال بیرون از خانه روی آورند. تغییر الگوی قدرت در خانواده و تغییر ساختار و مناسبات خانوادگی باعث شده تا الگوی جنسیتی کار دستخوش تغییر شود. دیگر صرفاً کارهای خانه در چارچوب وظایف زنان قرار نمی‌گیرد و با تغییر نگرش و ارزش‌ها بسیاری از کارها، میان مردان و زنان مشترک شده است [۵]. در سال‌های اخیر، میزان آموزش و تحصیلات زنان با رشد چشمگیری روبه‌رو شده، ولی مشارکت زنان در بازار کار به‌طور متناسب افزایش نداشته است. با وجود افزایش سطح تحصیلات زنان، مشارکت آن‌ها در نیروی کار طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ در حدود ۱۱ درصد باقی‌مانده و افزایش زیادی نداشته است. این رقم در سال ۱۳۸۴ به ۵/۱۶ درصد رسیده است [۲۱] که نشان از عدم بهره‌برداری از این بخش منابع انسانی است. در بسیاری از اقتصادهای صنعتی، سهم زنان در زمینه خوداشتغالی در حال رشد است؛ در حالی که در کشورهای در حال توسعه، همچون ایران، سهم زنان در زمینه خوداشتغالی پایین است [۱۶]. جمعیت زنان شاغل در ایران در دوره زمانی ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ با رشد متوسط سالانه معادل ۷/۵ درصد در حال افزایش بوده است. این در حالی است که در همین دوره زمانی جمعیت مردان شاغل رشد متوسط ۳/۲ درصدی را داشته است. تغییرات عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی حاکم بر جامعه سبب شد که درصد بالایی از زنان از متقاضیان اصلی اشتغال در جامعه باشند؛ اما عواملی همچون عدم امکان سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی جهت اشتغال‌زایی سبب شد سهم بالایی از زنان در جست‌وجوی کار باشند، اما تداوم نیافتن شغل مناسب به بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی منجر می‌شود. نرخ بیکاری زنان از ۱۳/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۶/۷ درصد در سال ۱۳۸۴ رسیده است، این در حالی است که درصد بیکاری مردان در همین دوره زمانی از ۴/۸ به ۹/۴ درصد رسیده است [۸]. در سال‌های اخیر نیز، این وضعیت بدتر شده و نرخ بیکاری زنان در سال ۱۳۹۴ در سطح ۱۸/۹ درصد بوده است [۱۹]. در واقع، این نکته بیانگر آن است که بیکاری معضلی است که در میان قشر زنان شدیدتر است. با توجه به پایین‌بودن نرخ مشارکت زنان و بیکاری گسترده بین زنان شهری، می‌توان با انجام‌دادن تحقیقات در این حوزه و برنامه‌ریزی و اعمال مدیریت نسبت به ایجاد اشتغال برای زنان از طریق خوداشتغالی اقدام کرد. همچنین، این اقدام می‌تواند در جهت منطقی کردن تقاضای اجتماعی زنان برای آموزش عالی و در نهایت کاهش نرخ بیکاری زنان تحصیل‌کرده مؤثر باشد [۲۱].

دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه‌ها، دانش‌آموختگان فردا خواهند بود. با سرمایه‌گذاری دقیق بر این منابع انسانی بالقوه باید زمینه را برای آوردن آنان به خوداشتغالی مهیا کرد. با توجه به بحث‌های ارائه‌شده، به نظر می‌رسد دانشجویان رشته کشاورزی گروهی از

متقاضیان اشتغال در آینده نزدیک خواهند بود و این دغدغه برای زنان نیز به دلیل برخی شرایط حاکم بر جامعه شدیدتر است. به نظر می‌رسد خوداشتغالی می‌تواند گزینه‌ای مناسب برای این افراد باشد. دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در حال حاضر در مقطع کارشناسی در ۸ گروه آموزشی به نام‌های زراعت و اصلاح نباتات، علوم دامی، ترویج و آموزش کشاورزی، علوم باغبانی، گیاه‌پزشکی، خاک‌شناسی، آب و صنایع غذایی دانشجو دارد. این دانشکده در ۲۵ گرایش مقطع کارشناسی ارشد و در ۱۶ گرایش مقطع دکتری نیز به امر آموزش دانشجویان مشغول است که سالانه تعداد زیادی دانش‌آموخته کشاورزی را به‌عنوان برون‌داد خود وارد جامعه می‌کند. با توجه به نقش پررنگ دانشگاه زنجان در تربیت نیروی انسانی بخش کشاورزی، تحقیق در زمینه خوداشتغالی ضروری به نظر می‌رسد. عوامل مختلفی با جنبه‌های درونی و فردی و برخی دیگر با ماهیت بیرونی یا محیطی بر گرایش فرد بر کارآفرینی می‌توانند مؤثر واقع شوند. نیت‌های کارآفرینانه یا روحیه کارآفرینانه در فرد جنبه درونی و فردی دارد، اما در کنار این جنبه‌های درونی عوامل دیگری نیز فراتر از نگرش‌ها، باورها و اعتقادات وجود دارند. این عوامل شامل مواردی هستند که با تحلیل‌های مبتنی بر الگوهای نیت کارآفرینانه قابل استخراج نیستند [۱۲]. این موارد شامل زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی‌اند. در واقع، الزامات خوداشتغالی را در دو بعد بیرونی و درونی می‌توان بیان کرد که هر یک از این دو بعد شامل مواردی هستند؛ بنابراین بررسی این زمینه‌ها می‌تواند به برنامه‌ریزان در برنامه‌ریزی و اقدامات مؤثر در جهت توسعه خوداشتغالی کمک رساند. هدف کلی تحقیق حاضر، بررسی ابعاد مختلف خوداشتغالی میان دانشجویان دختر دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان است. در راستای تحقق هدف کلی ذکر شده، بررسی اولویت‌های زنان در اشتغال، شناسایی زمینه‌های تمایل به خوداشتغالی میان دانشجویان دختر، بررسی ملزومات و انگیزه‌های خوداشتغالی میان دانشجویان دختر و شناسایی موانع خوداشتغالی زنان در جامعه نیز مدنظر بود.

پیشینه تجربی

در این بخش، به برخی از تحقیقات مرتبط با خوداشتغالی در بخش کشاورزی اشاره می‌شود. زاهدی‌مازندرانی [۷] در بررسی ضرورت‌های کارکردی توسعه اشتغال در بخش کشاورزی، متغیرهای مؤثر در فرایند اشتغال کشاورزی را در چهار حوزه ساختار، ساختار اجرایی و مدیریتی مشتمل بر مقررات حقوقی، مهارت‌های نیروی انسانی و روابط نیروی کار، حوزه اجتماعی مشتمل بر جمعیت روستایی و شرایط زندگی و کار در کشاورزی، حوزه فرهنگی شامل نگرش مردم به فعالیت‌های کشاورزی و عوامل طبیعی مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی در کشاورزی بیان کرده است. در مطالعه دیگری که نوبخت انجام داد (۱۳۸۶) سختی و انعطاف‌ناپذیری بازار کار ایران در موانع ساختاری، عدم سرمایه‌گذاری کافی و واردات گسترده از

موانع اقتصادی و نامتناسب بودن نظام آموزشی کشور با نیازهای بازار کار از جمله موانع آموزشی و فرهنگی عدم تعادل بازار کار از مشکلات اشتغال جوانان و نیروهای متخصص بیان شد [۲۱]. نتایج پژوهشی دیگر نشان می‌دهد تعامل نداشتن بین مؤسسات آموزشی و بازار کار، نبود فرصت‌های شغلی کافی و نابرابری فرصت‌های شغلی برای زنان و مردان، ضعف برنامه‌های حمایت از خوداشتغالی، سازمان‌یافته نبودن بازار کار کشور و مؤسسات محل تحصیل در این بازار از موانع مهم اشتغال جوانان محسوب می‌شوند [۲۳]. در تحقیقی دیگر، موانع ذیل برای اشتغال زنان برشمرده شدند: محدودیت نگرشی برای زنان، مواردی مانند نبود اماکن مناسب، تربیت فرزندان و اولویت‌دادن به مردان [۱۴]. نتایج تحقیقات ربیعی و نظریان نیز نشان می‌دهد که موانع فرهنگی و فردی مهم‌ترین موانع پیش روی کارآفرینی زنان است و در این میان عواملی چون وجود تبعیض‌های جنسیتی در محیط کار، ترس از شکست و تحریک‌پذیری بیشتر زنان نسبت به مردان، تلاقی امور شرکت با مسائل خانوادگی و ناهمخوانی انتظاراتهای نقشی، وجود قوانین دست‌وپاگیر اداری و بوروکراسی موجود و تأمین سرمایه اولیه و نقدینگی لازم اولویت و اهمیت بالایی دارند [۶]. انصاری و فکور [۱] عوامل محیطی بازدارنده دانشجویان و دانش‌آموختگان جوان ایرانی در تأسیس بنگاه کسب‌وکار را از مؤلفه‌های کمبود آموزش‌ها و مهارت‌های کارآفرینی، تأمین‌نشدن منابع مالی، نبود نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی مثبت به کارآفرینی، نبود دسترسی به دانش و فناوری، ضعف سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی دولتی، بازنبودن بازار و قوانین و مقررات بیان کرده‌اند. تحقیقی در اولویت‌بندی ملزومات خوداشتغالی و کارآفرینی بین دانشجویان نشان داد که برخورداری از منابع و امکانات فیزیکی تولید، برخورداری از آموزش تخصصی کسب‌وکار و داشتن تجربه کاری در زمین بالاترین اهمیت را داشته‌اند. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان داد که شش عامل انگیزه‌های فردی و حرفه‌ای، مطلوبیت شغلی و حرفه‌ای، پیشرفت حرفه‌ای و شغلی، نیازهای مالی و رفاهی، توانمندی فردی و سودمندی اجتماعی از عوامل مؤثر بر گرایش به خوداشتغالی دانشجویان است [۱۲].

نتایج تحقیقات محقق‌ی مثل بلانچ فلاور [۲۵] در بررسی خوداشتغالی در کشورهای OECD نشان داده است که پس از سال‌های ۱۹۶۶ گرایش به خوداشتغالی روندی مثبت داشته است. احتمال روی‌آوری به خوداشتغالی بین مردان بیش از زنان بوده است و کم‌سوادترین افراد احتمال بیشتری دارد که به خوداشتغالی روی آورند؛ اما افراد باسوادتر رضایت بیشتری از خوداشتغالی دارند و افراد خوداشتغال رضایت شغلی بیشتری نسبت به دیگر افراد شاغل دارند. هلر [۲۸] با استفاده از داده‌های سرشماری سال ۱۹۹۰ برای کشور هلند، این‌گونه نتیجه‌گیری کرده است که تفاوت جنسی به‌طور اساسی در انتخاب خوداشتغالی تمام‌وقت مؤثر و خصوصیات فردی برای زنان و مردان بر انتخاب خوداشتغالی و درآمد حاصل از آن اثرگذار است و با افزایش سن، عایدی حاصل از خوداشتغالی برای مردان افزایش و برای زنان کاهش می‌یابد و جنبه‌های

غیرپولی خوداشتغالی برای زنان مهم‌تر از مردان است. کانن نیز در رساله دوره دکتری خود به این نتایج دست یافته است که متقاضیان ورود به رشته کشاورزی تمایلی برای رشته کشاورزی ندارند. مهم‌ترین دلایل عدم تمایل به این رشته را پایین بودن اهمیت کشاورزی در رشد اقتصادی و مشکلات زندگی روستایی و کشاورزی و ناتوانی فارغ‌التحصیلان کشاورزی بیان کرده است [۲۷]. کمبود منابع مالی یا دسترسی نداشتن به آن یکی از موانع مهم کارآفرینی است که در پژوهش‌های متعددی بر آن تأکید شده است. در بررسی انجام‌شده در همکاری‌های کارآفرینی اروپایی، محدودیت‌های مالی اقتصادی، نداشتن سرمایه و پشتیبانی‌های مالی ناکارآمد از موانع مختص کارآفرینی جوانان شناخته شده است [۳۰].

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش توصیفی حاضر، از نظر هدف، کاربردی است و به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری مطالعه شده این تحقیق شامل دانشجویان دختر سال آخر مقطع کارشناسی دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان در رشته‌های ترویج و آموزش کشاورزی، مهندسی آب، زراعت و اصلاح نباتات، صنایع غذایی، خاک‌شناسی، باغبانی، گیاه‌پزشکی و علوم دامی طی سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ بودند (N=۱۳۵). حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران^۱ برآورد شد (D=۰٫۰۹، N=۶۳). نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی و مدنظر قرار دادن تناسب تعداد دانشجویان در هر رشته گزینش شدند.

ابزار اصلی پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق ساخته بود که شش بخش داشت. این بخش‌ها شامل سنجش ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، اولویت‌های اشتغال، ملزومات و انگیزه‌های خوداشتغالی، زمینه خوداشتغالی، موانع خوداشتغالی در بخش کشاورزی بودند. برای تأیید روایی ابزار از آرای اعضای هیئت‌علمی دانشگاه زنجان و کارشناسان صاحب‌نظر استفاده شد. برای تعیین پایایی بخش اول پرسش‌نامه، از پیش‌آزمون با ۳۰ نفر از دانشجویان دختر تحصیلات تکمیلی رشته کشاورزی دانشگاه زنجان خارج از نمونه اصلی تحقیق و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد (α=۰٫۸۹-۰٫۷۱).

تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ انجام شد. به‌منظور تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی فراوانی، مثل درصد، میانگین، انحراف معیار و همچنین تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد.

$$n = \frac{\frac{Z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

یافته‌های تحقیق

میانگین سنی دانشجویان ۲۳/۰۷ و با انحراف معیار ۱/۲۹ سال بود. دانشجویان در طیف سنی ۲۰ تا ۲۸ سال قرار داشتند. دانشجویان در شش رشته باغبانی (۳۰/۲ درصد)، دام‌پروری و طیور (۲۳/۸ درصد)، گیاه‌پزشکی (۱۷/۵ درصد)، ترویج و آموزش کشاورزی (۱۵/۹ درصد)، خاک‌شناسی (۴/۸ درصد) و زراعت و اصلاح نباتات (۷/۹ درصد) مشغول به تحصیل بودند. میانگین نمره‌های دانشجویان در مقطع فعلی آنان در حد ۱۵/۵۳ بود. نتایج نشان داد که ۶۳/۵ درصد از پاسخ‌گویان تاکنون تجربه راه‌اندازی کسب‌وکار خصوصی نداشته‌اند و این در حالی است که بیش از نیمی از آنان به راه‌اندازی کسب‌وکاری خصوصی تمایل دارند.

جدول ۱. ویژگی‌های اجتماعی دانشجویان

متغیر	سطوح	فراوانی	درصد فراوانی	نما
در خانواده شما کسی کسب‌وکار خصوصی (خوداشتغالی) دارد؟	بلی	۲۹	۰/۴۶	خیر
	خیر	۳۴	۰/۵۴	
تجربه راه‌اندازی کسب‌وکار خصوصی	بلی	۲۳	۳۶/۵	خیر
	خیر	۶۳	۶۳/۵	
تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکاری خصوصی	بلی	۴۰	۶۳/۵	بلی
	خیر	۲۳	۳۶/۵	
وضعیت اشتغال	تمام وقت	۳	۴/۸	بیکار
	پاره وقت	۵	۷/۹	
	بیکار	۴۴	۶۹/۸	
تمایل به شرکت در سخنرانی‌ها و سمینارهای خوداشتغالی و کارآفرینی	خیلی کم	۲	۳/۲	کم
	کم	۲۶	۴۱/۳	
	متوسط	۱۴	۲۲/۲	
	زیاد	۱۷	۲۷/۰	
به نظر شما تا چه میزان توانایی لازم را برای شروع یک سازوکار خصوصی (خوداشتغالی) دارید؟	خیلی زیاد	۴	۶/۳	متوسط
	خیلی کم	۱۳	۲۰/۶	
	کم	۱۳	۲۰/۶	
	متوسط	۲۲	۳۴/۹	
	زیاد	۱۱	۱۷/۵	
	خیلی زیاد	۴	۶/۳	

اولویت‌های اشتغال در میان دانشجویان دختر در قالب شش گزینه سنجیده شد. نتایج حاصل در جدول ۲ ذکر شده است. نتایج نشان داد که اولویت‌های اشتغال در میان دانشجویان دختر به ترتیب شامل راه‌اندازی کسب‌وکار دسته‌جمعی به صورت شراکتی یا گروهی (تعاونی)، راه‌اندازی کسب‌وکاری معین برای خویش (خوداشتغالی) و استخدام در بخش خصوصی (در

کسب و کارهای متعلق به دیگران) است. همچنین، باید گفت که دانشجویان کمترین تمایل را به ادامه کار در شغل فعلی خود یا خانوادگی (ادامه شغل پدری) دارند. همچنین، نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که دانشجویان دختر در بخش کشاورزی بیشترین تمایل را به ارائه خدمات آموزشی و مشاوره‌های فنی کشاورزی به شهروندان و روستاییان دارند. بیشترین تمایل دانشجویان در بخش کشاورزی نیز مربوط به حوزه خدمات است. در واقع، می‌توان گفت که دانشجویان چه در زمینه کشاورزی یا... بیشتر به اشتغال در حوزه خدماتی تمایل دارند.

جدول ۲. اولویت‌های اشتغال در میان دانشجویان دختر

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	اولویت‌ها
۱	۱٫۴۶	۳٫۷۳	راه‌اندازی کسب و کار دسته‌جمعی به صورت شراکتی یا گروهی (تعاونی)
۲	۱٫۴۶	۳٫۱۲	راه‌اندازی کسب و کاری معین برای خویش (خوداشتغالی)
۳	۱٫۵۳	۲٫۸۸	استخدام در بخش خصوصی (در کسب و کارهای متعلق به دیگران)
۴	۱٫۵۴	۲٫۸۴	کار برای کسب و کار متعلق به خویشاوندان
۵	۱٫۵۶	۲٫۷۶	استخدام در اداره‌های دولتی و خصوصی (کارمندی)
۶	۱٫۵۶	۲٫۱۱	ادامه کار در شغل فعلی خود یا خانوادگی (ادامه شغل پدری)

طیف لیکرت شش سطحی: ۰= هیچ، ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد و ۵= خیلی زیاد

جدول ۳. رتبه‌بندی زمینه‌های خوداشتغالی دانشجویان دختر

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	زمینه‌های خوداشتغالی	بخش‌ها
۱	۱٫۳۳	۳٫۳۰	ارائه خدمات آموزشی و مشاوره‌های فنی کشاورزی به شهروندان و روستاییان	کشاورزی
۲	۱٫۳۹	۳٫۲۳	فعالیت در زمینه فرآوری و تبدیل محصولات کشاورزی	
۳	۱٫۳۰	۳٫۱۱	تولید کشاورزی (اجاره یا خرید زمین زراعی و اقدام به تولید محصولات زراعی)	
۴	۱٫۳۴	۲٫۷۹	بازاریابی و واسطه‌گری کشاورزی	
۵	۱٫۱۰	۲٫۷۶	فعالیت در زمینه باغبانی (اجاره یا خرید باغ و اقدام به تولید محصولات باغی)	
۶	۱٫۷۴	۲٫۶۱	اشتغال در حوزه دام‌پروری (مرغداری، گاوداری و...)	
۷	۱٫۸۱	۲٫۶۰	تولید محصولات گلخانه‌ای	
۸	۱٫۵۷	۲٫۶۳	فروش و تأمین نهاده‌های کشاورزی	
۱	۱٫۴۴	۲٫۹۰	فعالیت در حوزه خدمات (راه‌اندازی مغازه، حوزه حمل‌ونقل و...)	غیرکشاورزی
۲	۱٫۵۷	۲٫۸۸	فعالیت در حوزه تولید غیرکشاورزی	

طیف لیکرت شش سطحی: ۰= هیچ، ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد و ۵= خیلی زیاد

جدول ۴. رتبه‌بندی ملزومات خوداشتغالی دانشجویان دختر

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	ملزومات
۱	۱٫۰۰	۴٫۱۷	سرمایه مالی کافی
۲	۰٫۸۷	۴٫۰۶	برخورداری از آموزش تخصصی جهت راه‌اندازی کسب‌وکار
۳	۰٫۸۳	۴٫۰۱	تجربه‌های کاری در زمینه مربوط
۴	۰٫۸۴	۴٫۰۰	برخورداری کافی از حمایت خانواده
۵	۰٫۹۴	۳٫۹۳	مهارت‌های رهبری و مدیریتی
۶	۱٫۰۶	۳٫۹۲	روحیه و ویژگی‌های فردی جهت گرایش به خوداشتغالی
۷	۰٫۹۹	۳٫۸۵	برخورداری از منابع و امکانات فیزیکی تولید
۸	۰٫۸۵	۳٫۸۵	غالب‌بودن روحیه استقلال کاری بر روحیه کارمند شدن در فرد
۹	۱٫۰۴	۳٫۷۹	بستر فرهنگی مناسب (تشویق خوداشتغالی در جامعه)
۱۰	۱٫۰۰	۳٫۷۹	حمایت‌های مادی دولتی
۱۱	۱٫۲۴	۳٫۷۴	وجود ثبات اقتصادی در کشور (مثل قوانین بانکی، صادرات و واردات، تورم و...)

طیف لیکرت شش سطحی: ۰=هیچ، ۱=خیلی کم، = کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد و ۵=خیلی زیاد.

جدول ۵. رتبه‌بندی انگیزه‌های مؤثر بر گرایش دانشجویان دختر به خوداشتغالی

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	عوامل
۱	۰٫۹۰	۴٫۱۷	دستیابی به رفاه بیشتر
۲	۰٫۸۸	۴٫۱۲	آزادی و انعطاف‌پذیری در کار (داشتن قدرت خلاقیت و نوآوری)
۳	۰٫۹۷	۴٫۰۹	استفاده از همه دانش، مهارت و ایده‌های خود
۴	۰٫۸۸	۴٫۰۷	انعطاف‌پذیری ساعت‌های کاری (انجام‌دادن برخی از وظایف شغلی در منزل)
۵	۰٫۷۴	۴٫۰۶	ارتقای موقعیت اجتماعی
۶	۱٫۰۲	۴٫۰۳	دست پیدا کردن به درآمدی که شایسته فرد است.
۷	۰٫۸۷	۴٫۰۱	سودمند و مفید واقع‌شدن برای جامعه و سایر افراد
۸	۰٫۸۷	۴٫۰۰	استفاده از فرصت‌های اقتصادی بیشتر
۹	۰٫۹۱	۴٫۰۰	داشتن شغلی جذاب و مهیج
۱۰	۰٫۹۷	۳٫۹۸	کسب رضایت درونی بیشتری
۱۱	۰٫۹۹	۳٫۹۵	داشتن آزادی عمل و قدرت تصمیم‌گیری
۱۲	۰٫۸۲	۳٫۹۳	انگیزه خوداتکالی
۱۳	۱٫۱۰	۳٫۹۰	استقلال در مدیریت و تصمیم‌گیری برای شرایط و آینده شغلی
۱۴	۰٫۶۹	۳٫۸۵	برآورده کردن آرزوهای شخصی
۱۵	۰٫۹۳	۳٫۸۰	واردکردن اندوخته‌های شخصی در سرمایه‌گذاری
۱۶	۱٫۰۹	۳٫۸۰	برآورده کردن نیازهای مالی اعضای خانواده
۱۷	۰٫۹۴	۳٫۷۶	دستیابی به سهم بالایی از نتایج حاصل از فعالیت‌های خود
۱۸	۰٫۹۵	۳٫۷۳	دخالت داشتن در کل فرایندهای شغلی
۱۹	۱٫۱۰	۳٫۶۶	فراهم‌شدن بازنشستگی و مرخصی راحت
۲۰	۱٫۲۴	۳٫۵۵	نداشتن رئیس
۲۱	۱٫۱۰	۳٫۳۴	رهایی از کارکردن برای دیگران

طیف لیکرت شش سطحی: ۰=هیچ، ۱=خیلی کم، = کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد و ۵=خیلی زیاد

ملزومات خوداشتغالی در قالب ۱۱ گویه در طیف لیکرت شش سطحی سنجیده شد. دانشجویان ملزومات خوداشتغالی را نیاز به سرمایه مالی کافی، برخورداری از آموزش تخصصی جهت راه اندازی کسب و کار و تجربه های کاری در زمینه مربوطه بیان کرده اند. نتایج رتبه بندی ۲۱ گویه برای انگیزه های مؤثر بر گرایش دانشجویان دختر به خوداشتغالی نشان داد که مهم ترین انگیزه برای گرایش دانشجویان به خوداشتغالی دستیابی به رفاه بیشتر، آزادی و انعطاف پذیری در کار (داشتن قدرت خلاقیت و نوآوری) و استفاده از همه دانش، مهارت ها و ایده های خود است. برای مقایسه گرایش دختران بررسی شده به خوداشتغالی در گروه های مختلف از آزمون ناپارامتری من ویتنی استفاده شد. نتایج در جدول ۶ آورده شده است.

جدول ۶. مقایسه گرایش دانشجویان دختر به خوداشتغالی در گروه های مختلف

متغیر	گروه ها	تعداد	میانگین رتبه ها	U	سطح معناداری
دارای سابقه فعالیت کشاورزی	بلی	۷	۲۵٫۵	۱۵۰٫۵	۰٫۳۲۷
	خیر	۵۶	۸۱۳۲		
محل سکونت فعلی	شهر	۳۷	۲۴٫۳۹	۱۹۹٫۵	۰٫۱۲۴
	روستا	۱۴	۳۰٫۲۵		

نتایج جدول ۶ نشان می دهد دانشجویان دارای سابقه کشاورزی و فاقد آن و همچنین دانشجویان روستایی و شهری از نظر میزان گرایش به خوداشتغالی تفاوت معناداری باهم نداشتند.

موانع خوداشتغالی دانشجویان در ۳۲ گویه و در قالب طیف لیکرت شش سطحی مورد سنجش قرار گرفت. نتایج نشان داد بالابودن بهره و ام های دریافتی با میانگین ۳٫۸۷ و انحراف معیار ۱٫۰۷، سختی متقاعد کردن دیگران، که ایده مورد نظر یک ایده خوب است، با میانگین ۳٫۸۵ و انحراف معیار ۰٫۹۴ و عدم ارتباط دانشکده های کشاورزی با بخش اجرایی کشاورزی با میانگین ۳٫۸۴ و انحراف معیار ۱٫۱۶ از موانع مهم خوداشتغالی در میان دانشجویان دختر بوده است.

برای دسته بندی موانع خوداشتغالی دانشجویان دختر در بخش کشاورزی از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. برای تعیین مناسب بودن داده های جمع آوری شده برای انجام دادن تحلیل عاملی از ضریب KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. در این پژوهش، مقدار KMO برای موانع خوداشتغالی زنان در بخش کشاورزی ۰٫۸۲ به دست آمد و نشان داد که داده ها برای تحلیل عاملی مناسب اند. مقدار آماره بارتلت نیز برابر با ۱۵۹۶٫۲۷۴ به دست آمد که در سطح یک درصد معنادار بود. بنابراین، در کل، داده ها برای تحلیل عاملی مناسب بودند. برای تعیین تعداد عوامل براساس ملاک کیسر^۱ عمل شد. در جدول ۶، تعداد عوامل استخراج شده

۱. براساس ملاک کیسر معیار تعیین تعداد عامل ها، مقدار ویژه ۱ و بالاتر است.

همراه مقدار ویژه هریک از آن‌ها، درصد واریانس هریک از عوامل و درصد تجمعی واریانس عوامل آمده است. مقدار ویژه بیان‌گر سهم هر عامل از کل واریانس متغیرهاست و هرچه مقدار آن بزرگ‌تر باشد، نشان‌دهنده اهمیت و تأثیر بیشتر آن عامل است. همان‌طور که جدول ۷ آمده است، حمایتی، قانونی و موانع جنسیتی بیشترین سهم (۱۶/۵۴ درصد) را در تبیین واریانس کل متغیرها دارند و در مجموع هفت عامل مذکور توانسته‌اند ۷۴/۳۴ درصد از کل واریانس موانع خوداشتغالی دانشجویان دختر در بخش کشاورزی را تبیین کنند که بیانگر درصد بالای واریانس تبیین‌شده توسط این عوامل است. برای چرخش عامل‌ها از روش واریماکس استفاده شده است. بعد از مرحله چرخش، متغیرهایی که به هر عامل مربوط‌اند به صورت ستونی مشخص می‌شوند. نتایج چرخش عامل‌ها در جدول ۸ آمده است. به منظور نام‌گذاری عامل‌ها باید به ماهیت متغیرهای موجود در هر عامل توجه شود [۱۰]؛ بنابراین، در نام‌گذاری این هفت عامل به متغیرهای موجود در هر عامل توجه و بر اساس آن‌ها نام‌گذاری صورت گرفت.

جدول ۷. عوامل استخراج‌شده موانع خوداشتغالی دانشجویان دختر در بخش کشاورزی

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
حمایتی، قانونی و موانع جنسیتی	۵/۲۹	۱۶/۵۴	۱۶/۵۴
خطرپذیری کشاورزی و ضعف مهارت‌های ارتباطی	۳/۷۴	۱۱/۷۱	۲۸/۲۵
ضعف مادی و دانشی	۳/۳۰	۱۰/۳۲	۳۸/۵۸
نگرشی و امنیتی	۳/۲۳	۱۰/۱۱	۴۸/۶۹
گرایش به راحت‌طلبی و ریسک‌ناپذیری در اشتغال	۳/۱۳	۹/۷۹	۵۸/۴۹
ضعف مهارت مدیریتی و فنی	۲/۸۵	۸/۹۱	۶۷/۴۰
کمبود تسهیلات	۲/۲۲	۶/۹۳	۷۴/۳۴

جدول ۸. متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

عوامل	متغیرها	بار عاملی
حمایتی، قانونی و موانع جنسیتی	- عدم حمایت ویژه دولت از دانش‌آموختگان رشته کشاورزی	۰/۵۱
	- فقدان امنیت شغلی در خوداشتغالی در بخش کشاورزی	۰/۵۲
	- عدم همکاری مناسب ادارات دولتی ذی‌ربط	۰/۷۶
	- عدم پوشش بیمه‌ای مناسب	۰/۶۹
	- محدودیت قوانین و مقررات	۰/۷۱
	- محدودیت دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی	۰/۶۳
	- وظایف چندگانه زنان (امور خانه‌داری، بچه‌داری و...)	۰/۷۵
	- تبعیض جنسیتی در مشاغل کشاورزی	۰/۶۶
	- نداشتن ضامن معتبر برای دریافت وام‌های خوداشتغالی	۰/۵۴
	- نیاز به تخصیص زمان و انرژی بیشتر در مقایسه با دیگر مشاغل	۰/۶۴
خطرپذیری کشاورزی و		

ادلمهٔ جدول ۸. متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

عوامل	متغیرها	بار عملی
ضعف مهارت‌های ارتباطی	- سنتی بودن بخش کشاورزی و عدم توجه به دانش روز کشاورزی	۰/۶۹
	- خطرپذیری بالای فعالیت‌های تولیدی	۰/۶۰
	- ضعف مهارت‌های بازاریابی و مدیریتی فارغ‌التحصیلان کشاورزی	۰/۷۲
	- عدم ارتباط دانشکده‌های کشاورزی با بخش اجرایی کشاورزی	۰/۶۸
ضعف مادی و دانش	- نبود سرمایه اولیه	۰/۶۹
	- پایین بودن سودآوری کسب‌وکار جدید در سال‌های اول	۰/۵۹
	- دانش حرفه‌ای و تجربه کم در زمینه کشاورزی	۰/۵۳
	- درآمد پایین مشاغل کشاورزی	۰/۵۴
	- نبود اطلاعات در مورد چگونگی آغاز یک کسب‌وکار	۰/۷۷
نگرشی و امنیتی	- نگرش نادرست در مورد توانایی‌های زنان (ظرافت و شکنندگی زنان)	۰/۶۱
	- نگرش نامناسب به کشاورزی (پرستیژ پایین)	۰/۵۳
	- امنیت اخلاقی پایین در جامعه	۰/۶۳
	- وضعیت نامناسب اقتصادی جامعه	۰/۷۳
گرایش به راحت‌طلبی و عدم ریسک‌پذیری در اشتغال	- سختی متقاعد کردن دیگران در یک ایده خوب	۰/۷۱
	- اعتماد به نفس پایین در فارغ‌التحصیلان	۰/۸۳
	- تمایل به تجددگرایی (راحت‌طلبی)	۰/۸۲
	- نبود حمایت از سوی خانواده	۰/۷۵
ضعف مهارت فنی و مدیریتی	- عدم آشنایی فارغ‌التحصیلان با محیط واقعی کشاورزی	۰/۶۷
	- نداشتن مهارت مدیریتی در زنان به دلیل تجارب کاری کم	۰/۷۲
	- نداشتن مهارت‌های فنی و کاربردی متناسب با نیاز بازار کار در فارغ‌التحصیلان	۰/۸۰
کمبود تسهیلات	- مالیات‌ها و عوارض بالا در حوزه خوداشتغالی	۰/۷۲
	- بالا بودن بهره وام‌های دریافتی	۰/۶۰

بحث و نتیجه‌گیری

سالانه، تعداد زیادی از جوانان وارد دانشگاه‌ها می‌شوند که در فاصلهٔ زمانی کوتاهی دانش‌آموخته می‌شوند و به بازار کار روی می‌آورند. بیشتر دانشجویان پس از دانش‌آموختگی استخدام در سازمان‌های دولتی و گاه خصوصی را ترجیح می‌دهند و این در شرایطی است که ظرفیت اشتغال‌زایی در سازمان‌ها متناسب با رشد دانشجویان نیست. با توجه به محدودیت اشتغال در بخش‌های دولتی و شمار روزافزون دانش‌آموختگان کشاورزی، در دهه‌های اخیر باید توجه بیشتری به خوداشتغالی شود. موضوع خوداشتغالی، به خصوص برای جوامعی مثل ایران، که نرخ بیکاری بالایی دارند، می‌تواند موضوعی مهم تلقی شود. با توجه به اینکه بخش زیادی از این جامعه جویای کار را زنان تشکیل می‌دهند، با همین هدف این تحقیق با بررسی زمینه‌های مختلف خوداشتغالی دانشجویان دختر صورت گرفت.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد مهم‌ترین اولویت‌های اشتغال دانشجویان دختر به ترتیب کار تعاونی، خوداشتغالی و استخدام است که با نتایج تحقق بلانچ فلور [۲۵] ناهمسو بود. درواقع، این نتایج نشان می‌دهد که برخلاف تصور بسیاری از اینکه دانشجویان استخدام و کارکردن برای دیگری را ترجیح می‌دهند، این تحقیق نشان داد که خوداشتغالی در سه اولویت اول دانشجویان دختر جهت اشتغال است. می‌توان این‌گونه برداشت کرد که گرایش به خوداشتغالی در دانشجویان دختر وجود دارد، اما آنچه سبب عدم تحقق این خواسته می‌شود شاید موانعی باشد که باید شناسایی و مرتفع شوند. مهم‌ترین انگیزه خوداشتغالی دستیابی به رفاه بیشتر، آزادی و انعطاف‌پذیری در کار و استفاده از همه دانش، مهارت‌ها و ایده‌های خود بود. درواقع، می‌توان نتیجه گرفت که دانشجویان دختر دارای ایده‌ها، افکار و خلاقیت‌های ذهنی‌اند که به وسیله خوداشتغالی می‌توانند آن‌ها را شکوفا کنند؛ بنابراین، چنانچه زمینه خوداشتغالی و به عبارتی فرصت شکوفایی سلب شود، بسیاری از استعدادها، خلاقیت‌ها و ابتکار عمل‌ها بروز داده نخواهند شد. دانشجویان دختر بیشترین تمایل را به اشتغال در بخش خدمات‌رسانی کشاورزی دارند و مهم‌ترین ملزومات خوداشتغالی نیاز به سرمایه مالی کافی، برخورداری از آموزش تخصصی جهت راه‌اندازی کسب‌وکار و تجربه‌های کاری در زمینه مربوط به ترتیب بیان شد. درواقع، باید این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که اصلی‌ترین نیاز خوداشتغالی سرمایه و حمایت مالی است. شاید تمایل دانشجویان برای رفتن به سوی بخش ارائه خدمات کشاورزی نیز نیاز کمتر به سرمایه مادی در این حیطه نسبت به بخش تولید است.

نتایج تحلیل عاملی نشان داد که موانع خوداشتغالی دانشجویان دختر در بخش کشاورزی را می‌توان در ۷ عامل خلاصه کرد. اولین و مهم‌ترین عامل موانع حمایتی، قانونی و موانع جنسیتی بود که با نتایج تحقیقات زاهدی مازندرانی [۷]، هرندی و فلاح محسن خانی [۲۳]، قره‌بایی [۱۴]، ربیعی و نظریان [۶]، انصاری و فکور [۱]، هلر [۲۸] و مارتینز و همکاران [۲۹] همسویی داشت. در بین حقوق انسانی زنان، حق اشتغال یکی از مسائل مهم هر جامعه بشری محسوب می‌شود، زیرا زنان نیمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند و از سوی دیگر مشارکت زنان در امور جامعه درواقع باعث فعال شدن نیمی از جمعیت غیرفعال از یک‌سو و بالابردن رشد فکری و اجتماعی زنان و پیشرفت جامعه از سوی دیگر می‌شود. اما این عامل نشان می‌دهد که با وجود نقش‌آفرینی مهم قشر زنان در جامعه، زنان به‌عنوان یکی از اقشار در معرض آسیب اجتماعی، بیش از دیگران در معرض تبعیض‌های اجتماعی و فشارهای روانی قرار می‌گیرند. درواقع، عوامل بیرونی و محیطی مهم‌ترین عامل بوده است. این عامل تحت‌تأثیر فرهنگ، سیاست‌ها و قوانین جاری در جامعه است که نیاز به اصلاح دارند.

خطرپذیری کشاورزی و ضعف مهارت‌های ارتباطی دومین عامل بود که نتایج پژوهش نوبخت [۲۱] نیز آن را تأیید کرده است. سومین عامل نیز ضعف مادی و دانشی بود که نوبخت

[۲۱]، ربیعی و نظریان [۶]، انصاری و فکور [۱]، عربیون و همکاران [۱۲] و مارتینز و همکاران [۳۰] نیز به نتایج مشابهی در این خصوص دست یافته‌اند. عامل چهارم موانع نگرشی و امنیتی بود که با یافته‌های زاهدی مازندرانی [۷]، قره‌بایی [۱۴]، انصاری و فکور [۱] و کانن [۲۷] همسویی داشت. عامل پنجم نیز به ترتیب ریسک‌ناپذیری در اشتغال و گرایش به راحت‌طلبی بود که زاهدی مازندرانی [۷] نیز به این نتیجه در تحقیق خود دست یافته بود و دو عامل آخر نیز ضعف مهارت مدیریتی و فنی و کمبود تسهیلات بود.

از موارد یادشده می‌توان برداشت کرد که برخی از این موانع درونی و برخی دیگر موانعی بیرونی است. ضعف مهارت‌های ارتباطی، ضعف مادی و دانشی، نگرشی و امنیتی، گرایش به راحت‌طلبی و عدم ریسک‌پذیری در اشتغال، ضعف مهارت مدیریتی و فنی موانعی‌اند که به تمرکز بر آموزش و نگرش دانشجویان نیاز دارد. با توجه به نتایج پیشنهاد می‌شود:

- با توجه به اینکه بسیاری از موانع خوداشتغالی مربوط به آموزش و نیاز به تغییر نگرش بود و از طرفی دیگر تخصص یکی دیگر از الزامات خوداشتغالی بیان شده است، توصیه می‌شود نهادهای مختلفی مثل سازمان فنی و حرفه‌ای و دانشگاه‌ها به برنامه‌ریزی‌های جدی جهت ارائه برنامه‌ها و کارگاه‌های آموزشی مرتبط با خوداشتغالی اقدام کنند؛

- با توجه به اینکه مهم‌ترین الزام خوداشتغالی داشتن سرمایه کافی است و برخی از موانع نیز نیاز به حمایت مادی را اشاره داشتند، ارائه حمایت‌های مختلف دولتی در قالب در نظر گرفتن تسهیلات ویژه مثل تخفیف‌های مالیاتی، افزایش مبلغ وام‌های خوداشتغالی، تسهیل‌سازی فرایند دریافت وام‌های خوداشتغالی و حمایت‌های بیمه‌ای جهت ایجاد انگیزه در دانشجویان دختر برای روی آوردن به خوداشتغالی ضروری به نظر می‌رسد؛

- فرهنگ‌سازی در جامعه و ترویج خوداشتغالی، افزایش امنیت برای زنان جهت حضور فعال در جامعه و ایجاد روحیه تلاش‌گری در میان دانشجویان از موضوعاتی است که باید نهادهای مختلفی همچون رسانه‌ها، آموزش و پرورش و نهادهای امنیتی باید برای رسیدن به آن تلاش کنند.

منابع

- [۱] انصاری، محمدتقی؛ فکور، بهمن (۱۳۹۳). «موانع محیطی گرایش دانشجویان و دانش‌آموختگان به کارآفرینی»، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، س ۲۰، ش ۲، ص ۱۱۷-۱۴۱.
- [۲] بخشی جهرمی، آرمان؛ شهیدی زندی، کاوه (۱۳۸۸). «بررسی انگیزه تحصیل دانشجویان رشته‌های کشاورزی دانشگاه جامع علمی- کاربردی کرمان»، علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، س ۲، ش ۵، ص ۸۹-۹۹.
- [۳] بلالی، اسماعیل؛ سیاح، مونس؛ محبی، سیده فاطمه (۱۳۹۴). «ورود زنان به مشاغل مردانه:

- دلایل و پیامدها واکاوی کیفی آرای کارشناسان»، زن در توسعه و سیاست، س ۱۳، ش ۳، ص ۴۲۴-۳۹۹.
- [۴] توفیقی داریان، جعفر (۱۳۸۷). «ضرورت ارتقای کیفیت در آموزش عالی ایران»، دوازدهمین کنگره سرتاسری همکاری‌های دولت، دانشگاه و صنعت برای توسعه، تهران: دانشگاه/میرکبیر.
- [۵] حبیب‌پور گتایی، کرم؛ طالبی، سحر؛ آهنگران، محمد (۱۳۹۲). «بازنمایی اشتغال زنان و نقش آن در ساختار خانواده (مطالعه موردی سربال‌های دنواز/زن و همسایه‌ها)»، *مطالعات سبک زندگی*، ش ۳، ص ۱۰۴-۶۹.
- [۶] ربیعی، علی؛ نظریان، زهرا (۱۳۹۲). «بررسی موانع کارآفرینی زنان تحصیل کرده دانشگاهی ایران»، *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، س ۲، ش ۲، ص ۲۵-۱.
- [۷] زاهدی مازندرانی، محمدجواد (۱۳۸۳). «ضرورت‌های کارکردی توسعه اشتغال در بخش کشاورزی»، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ش ۱۲، ص ۶۸-۴۱.
- [۸] شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ خاتمی، طیبه (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر خوداشتغالی در اقتصاد ایران»، *پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار*، ش ۴۵، ص ۱۱۰-۹۱.
- [۹] شعبانعلی فمی، حسین؛ آقاپور، شهلا؛ علم‌بیگی، امیر (۱۳۸۹). «شناسایی موانع و مشکلات شکل‌گیری یادگیری شغل‌محور در بین دانشجویان رشته‌های کشاورزی دانشگاه تهران»، *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ش ۲، ص ۲۲۹-۲۱۹.
- [۱۰] شمس، علی؛ ایروانی، هوشنگ؛ رضوانفر، احمد؛ کلانتری، خلیل؛ یزدانی، س (۱۳۸۷). «مشاهده بررسی از اجزای سازنده مؤثر بر بهره‌وری پژوهشی اعضای هیئت علمی کشاورزی ایران»، فصل‌نامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، سری ۳۶، ش ۱۲، ص ۱۷۷-۱۲۵.
- [۱۱] طبرسا، غلامعلی؛ حسنونند مفرد، مهدی؛ عارف‌نژاد، محسن (۱۳۹۱). «تحلیل و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزشی (مطالعه موردی: دانشگاه اصفهان)»، *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ش ۱۶، ص ۷۴-۵۳.
- [۱۲] عربیون، ابوالقاسم؛ عبداله‌زاده، غلام‌حسین؛ شریف‌زاده، ابوالقاسم (۱۳۹۲). «بررسی و تحلیل گرایش به خوداشتغالی بین دانشجویان (مورد دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان)»، *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، س ۴۴، ش ۴، ص ۵۹۱-۵۸۱.
- [۱۳] فعلی، سعید؛ بیگری، نگین؛ پزشکی‌راد، غلامرضا (۱۳۸۹). «تحلیل عاملی مؤلفه‌های رضایت‌مندی دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس از کیفیت خدمات آموزشی ارائه شده»، *مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، س ۱۱، ش ۳، ص ۳۵-۲۵.

- [۱۴] قره‌بایی، سمیه (۱۳۸۷). «بررسی عوامل مؤثر بر سلامت جسم و روان شاغلین زن در محیط کار»، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، دانشکده سلامت ایمنی و محیط زیست دانشگاه شهید بهشتی.
- [۱۵] قوامی، هادی (۱۳۸۲). «بررسی تحولات ساختاری خوداشتغالی با استفاده از روش‌شناسی تجزیه طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۷۵»، پژوهش‌های اقتصادی ایران، ش ۱۵، ص ۶۳-۹۲.
- [۱۶] قوامی، هادی (۱۳۸۵). «بررسی مقایسه‌ای زنان سرپرست خانوار خود اشتغال و زنان سرپرست خانوار دست‌مزد و حقوق‌بگیر در نقاط شهری ایران»، تحقیقات اقتصادی، ش ۷۲، ص ۲۲۷-۲۵۸.
- [۱۷] قوامی، هادی (۱۳۸۱). «بررسی تحولات ساختاری خوداشتغالی، عوامل مؤثر بر آن و رابطه آن با بیکاری و تورم در ایران»، رساله دوره دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
- [۱۸] قویدل، صالح (۱۳۸۷). «خوداشتغالی در مقابل بیکاری (مورد ایران)»، فصل‌نامه پژوهش‌های اقتصادی، ش ۸، ص ۲۱-۴۱.
- [۱۹] مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). «نتایج طرح آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری (۱۳۷۶-۱۳۸۳) و طرح آمارگیری نیروی کار (۱۳۸۴-۱۳۹۴)».
- [۲۰] موحدی، رضا؛ اکبری، رویا؛ یعقوبی فرانی، احمد (۱۳۸۹). «راهکارهای بهبود وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی (مطالعه موردی دانشگاه بوعلی سینا همدان)»، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، س ۳، ش ۴، ص ۸۵-۹۸.
- [۲۱] نوپخت، محمدباقر (۱۳۸۶). «موانع اشتغال جوانان و راهبرد تعادل بازار کار در ایران»، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- [۲۲] هاشمی، سید سعید؛ مهرابی، علی‌اکبر؛ ایمنی سیاوش؛ نجاحی اکبر (۱۳۹۰). «توسعه روستایی با تأکید بر اشتغال و کارآفرینی: مطالعه موردی دهستان شباب در استان ایلام»، روستا و توسعه، س ۱۴، ش ۱، ص ۳۵-۵۸.
- [۲۳] هرندی، فاطمه؛ فلاح محسن خانی، زهره (۱۳۸۶). «اشتغال جوانان و چالش‌های آن»، فصل‌نامه رفاه اجتماعی، ش ۲۵، ص ۱۳۳-۱۴۶.
- [۲۴] یعقوبی، جعفر؛ نجف‌لو، پریسا (۱۳۹۵). «علل ضعف دانش کشاورزی پایه دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان»، پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، س ۷، ش ۳۵، ص ۴۲-۵۳.
- [25] Blanchflower, D. G. (1998). Self-employment in OECD Countries; Department of Economics, Dartmouth College and National Bureau of Economics Research, 471, PP 1-63.
- [26] Buadi, D. K., Anaman, K. A. & Kwarteng, J. A. (2013). Farmers' perceptions of the quality of extension services provided by non-governmental organisations in two municipalities in the Central Region of Ghana. Agricultural Systems, 120, PP 20-26

- [27] Cannon, J. G. (2005). Perceptions of the influence of the Virginia governor's school for agriculture on VGSA Alumni. (Doctoral dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University).
- [28] Heller. C.S, (2000) Gender Differences in Full-Time Self-Employment; *Journal of Economics and Business*, 52, PP 495-9.
- [29] Lauer, C. 2002. Enrolment in higher education: do economic incentives matter? *Education Training*, 44, PP 76-84.
- [30] Martins, s., Couchi, C., Parat, L., Federico, C., Roberto, D., & Maureen, S. (2004), Barriers to entrepreneurship and business creation. EEC/Act04/02, European Entrepreneurship Cooperation. Retrieved from www.eec-observatory.org.
- [31] Verheul, I (2001), an eclectic theory of entrepreneurship. Tinbergen discussion paper. Indianapolis: institute for development strategies, Indiana University.